

13. TRESTNÍ PRÁVO A TRESTNÍ ŘÍZENÍ

Každý stát se snaží chránit své obyvatelstvo před takovými činy, které ohrožují jejich bezpečnost.

Trestní právo je odvětví právního systému chránící společnost před pachateli trestných činů určením, která jednání jsou trestnými činy, stanovením trestů a ochranných opatření za ně (trestní právo upravené trestním zákonem) a dále určením postupu orgánů činných v trestním řízení vůči pachateli trestných činů při prokazování trestné činnosti a ukládání sankcí (trestní právo procesní upravené trestním řádem).

Protiprávní chování můžeme rozdělit na

- **přestupky** – malá škoda, malá společenská nebezpečnost – přestupkový zákon
- **trestné činy** – čin zákonem stanovený za trestný, vykonán fyzickou osobou starší 15 let přičetnou, společenská nebezpečnost, škoda

Orgány, které se ochranou proti protiprávnímu chování zabývají, se nazývají represivní orgány. V našem státě existují tyto orgány, které mají podle zákona právo provádět represí:

a) správní orgány zjišťují a postihují opatřeními stanovenými zákony v oblasti správního práva přestupky a jiné správní delikty:

- policie (pokuta)
- inspekce a kontrolní orgány obchodní inspekce, inspekce bezpečnosti práce
- obecní a městské úřady (pokuty)
- speciální správní orgány pro určitou oblast správy (např. celníci atd.)

Sankce ukládané správními orgány za přestupky a správní delikty spočívají převážně v ukládání pokut, mohou však také zastavit výkon určité činnosti nebo vyslovit zabránění či propadnutí věcí získaných nebo použitých v souvislosti se spácháním deliktu.

b) soudy rozhodují o vině a ukládají tresty a ochranná opatření pachatelům trestných činů

Orgány, které se účastní trestního řízení

Trestní řízení se dělí na přípravné řízení a řízení před soudem.

Přípravné řízení

Policie – Úřad kriminální služby a vyšetřování odhaluje trestnou činnost, zjišťuje jejich pachatele a koná vyšetřování a vyhledávání trestní činnosti. Vyhledávání a vyšetřování trestného činu provádí policie, která má právo podezřelou osobu zadržet, a to jen v naléhavých případech za podmínek stanovených zákonem na dobu 24 hodin.

Policie má ještě jeden prostředek pro případ, že by se určitá osoba nechovala v mezích zákona: zajištění, které se provádí podle zákona 283/1991 Sb. (Zákon České národní rady ze dne 21. června 1991 o Policii České republiky). V tomto případě zajištěný není obviněn, takže nemá nárok na advokáta:

(1) Policista je oprávněn zajistit osobu, která:

- a) svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život anebo život nebo zdraví jiných osob nebo majetek;
- b) se pokusila o útěk při předvedení podle § 12 odst. 8 a § 13 odst. 5,

c) na policejním útvaru slovně uráží jinou osobu nebo policistu anebo úmyslně znečišťuje či poškozuje zařízení nebo policejní majetek.

(2) Pominou-li důvody zajištění, je policista povinen osobu ihned propustit.

(3) Zajištění může trvat nejdéle 24 hodin od okamžiku omezení osobní svobody.

(4) Po zajištění je policista povinen na žádost osoby zajištěné vyrozumět o této skutečnosti některou z osob uvedených v § 12 odst. 3, popřípadě jinou jím určenou osobu. Jedná-li se o osobu mladší 18 let, je policista povinen ihned vyrozumět:

zákonného zástupce této osoby (jde-li o vojáka, je policista povinen vyrozumět nejbližší posádkovou správu nebo vojenský útvar)

(5) O zajištění sepíše policista úřední záznam.

Státní zastupitelství – vykonává dozor nad vyšetřováním a podává obžalobu u soudu. Pokud se prokáže opodstatněnost obvinění a existuje obava, že pachatel uprchne, bude se skrývat nebo bude pokračovat v trestné činnosti či bude působit na svědky nebo jinak mařit trestní řízení, může být podán státním zástupcem návrh na vzetí do vazby, o jejímž uvalení rozhodne soud. Vazba je časově omezena na jeden rok. (Obviněný má právo požádat o propuštění na záruku důvěryhodné osoby nebo sdružení, na písemný slib, že povede řádný život nebo na "peněžní záruku" – lidově kauci, které soud může a nemusí přijmout.) Za dobu trvání vazby má být trestný čin vyšetřen a podána obžaloba, jinak je státní zástupce povinen propustit obviněného na svobodu. Po podání žaloby v řízení před soudem může vazba trvat nejvýše 1 rok. Při vzetí do vazby musí mít obžalovaný již svého obhájce – advokáta, který může být přítomen. Po vypracování obžaloby má obviněný právo si prostudovat celý spis a navrhnout další důkazy. Obžaloba je předána soudu. Státní zástupce může také podmíněčně zastavit trestní řízení.

Řízení před soudem

Soud – rozhoduje o vině či nevině obžalovaného a ukládá tresty a ochranná opatření.

Advokát – poskytuje pachatelům trestných činů, popř. podezřelým nebo obžalovaným z trestných činů případně příbuzným, právní pomoc v trestním řízení.

Soudce má tyto možnosti:

1. vrátit spis k došetření
2. podmíněčně zastavit trestní řízení (u neúmyslných trestných činů) za předpokladu, že obviněný se doznal, nahradil škodu a souhlasí s podmíněčným zastavením trestního stíhání na dva roky
3. trestní příkaz – kdy rozhodne o vině a udělení trestu bez hlavního líčení
4. schválit narovnání mezi obviněným a obětí trestného činu
5. nařídít hlavní líčení a rozhodnout o vině a trestu

U **hlavního líčení** je přítomen obžalovaný, obhájce, státní zástupce a **soudce se dvěma přísedícími**. Celé projednávání vede předseda senátu – profesionální soudce. Po výslechu svědků má právo nakonec vystoupit se svou obhajobou obžalovaný nebo jeho obhájce. Pak se senát odebere k poradě, po níž je vynesena **rozsudek**. Proti rozsudku se může **odvolat** (lhůta 8 dnů), a to jak státní zástupce, který zastupuje stát, tak obhájce jménem obžalovaného. Ve prospěch obžalovaného mohou podat odvolání také osoby blízké obžalovanému (manželka, rodiče, děti). Pokud běží lhůta (8 dnů), v níž je možné

odvolání podat, nebo pokud o odvolání nebylo rozhodnuto, nenabyl rozsudek **právní moci**.

Při Státním zastupitelství je oddělení, které eviduje všechny tresty. Každému občanu je za příslušný poplatek vydán **tzv. výpis z rejstříku trestů**. Je možné o něj požádat na Státním zastupitelství. Výpis z rejstříku trestů potřebujeme např. při uzavírání pracovního poměru, při žádostech o vydání živnostenského listu atd. Soud musí mít předložen **opis rejstříku trestů** obžalovaného při každém podání obžaloby.

Po určité zákonné době je možné požádat soud o **zahlázení odsouzení**. Tresty dotyčné osoby zůstanou zaevidovány, ale nebudou ve výpisech rejstříku trestů. (Jsou uloženy pouze v opisech pro účely trestního řízení, avšak záznam v nich nemůže být přitěžující okolností pro obžalovaného.)

Druhy kriminality

- Trestné činy proti republice – vlastizrada, teror, vyzvědačství, ohrožení státního tajemství apod.
- Trestná činnost hospodářská – poškozování spotřebitele, trestné činy proti měně a daňové podvody.
- Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných – trestné činy veřejných činitelů.
- Trestné činy obecně nebezpečné – proti životnímu prostředí.
- Trestná činnost násilné povahy, zaměřená proti lidskému životu a zdraví – vraždy, zabití, ublížení na zdraví atd.
- Trestná činnost proti majetku – krádeže, zpronevěry, podvody atd.
- Trestná činnost proti svobodě a lidské důstojnosti – omezování osobní svobody, vydírání, loupež, znásilnění, pohlavní zneužití atd.
- Trestné činy proti lidskosti – genocida (vyhlazování příslušníků určitého národa, rasy, náboženského vyznání aj.).
- Trestné činy proti brannosti a civilní službě.

Trestní odpovědnost mladistvých

- Osoba mladší 15 let není trestně odpovědná. U takových osob je kladen důraz na výchovné prostředky. V občanskoprávním řízení může být nařízena ústavní výchova dítěte, jestliže ji nemohou řádně zabezpečit jeho rodiče, eventuálně ochranná výchova dítěte, které v rozmezí mezi 12. a 15. rokem svého věku spáchalo trestný čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu.
- V období mezi 15.-18. rokem věku je pachatel trestného činu označován za mladistvého. Mladistvý je trestně odpovědný, není však trestán v plném rozsahu jako dospělí pachatelé. Při trestním stíhání musí mít povinně obhájce a účastníky řízení jsou též jeho zákonní zástupci a orgán péče o děti a mládež okresního úřadu. Tresty odnětí svobody stanovené zákonem se snižují na polovinu a nesmí převyšovat 5 let, protože se předpokládá možnost převýchovy.

Poznámka: Pamatujte, že i mladistvý se může dopustit trestného činu znásilnění a pohlavního zneužití. Znásilnění se dopustí ten, kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži nebo kdo k takovému činu zneužije její bezbrannosti (např. pokud ji podal alkohol nebo drogy). Pohlavního zneužití se dopustí ten, kdo vykoná soulož s osobou mladší 15 let nebo takovou osobu pohlavně zneužije.

Plně trestně odpovědným se stává člověk dosažením dospělosti – v 18 letech. Zaniká tím právní odpovědnost jeho zákonných zástupců za jeho výchovu.

Přehled trestů v našem právním řádu

- **Odnětí svobody**

Je ukládán v délce určené soudem podle stupně závažnosti trestného činu v rámci sazby stanovené u konkrétního trestného činu příslušným ustanovením trestního zákona. Obecně je možné jej uložit nejvýše na 15 let.

- **Výkon trestu** odnětí svobody je buď **podmíněně** odložen na zkušební dobu maximálně pěti let, nebo uložen **nepodmíněně**. V takovém případě je odsouzený povinen na pokyn nastoupit výkon trestu. Odsouzený může být propuštěn dříve z výkonu trestu odnětí svobody v případě vzorného chování ve vězení.

Výjimečně je možné uložit trest odnětí svobody nad 15 let až do 25 let nebo u nejtěžších trestných činů na doživotí v případě, kde to trestní zákon vysloveně dovoluje a kde možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena a vyžaduje to ochrana společnosti.

- **Obecně prospěšné práce**

Od 1. ledna 1996 může soud odsoudit člověka, který se dopustil především majetkové trestné činnosti, až ke čtyřem stům hodinám veřejně prospěšných prací. Výkon práce odsouzených by měli sledovat zaměstnanci soudu. O práci by se měl postarat obecní úřad v místě bydliště.

- **Ztráta čestných titulů, vyznamenání a vojenských hodností**

- **Zákaz činnosti** až na 10 let.

Tento trest se uděluje, dopustil-li se pachatel trestného činu v souvislosti s určitou činností, např. při trestných činech v souvislosti s řízením motorových vozidel, manipulací s penězi v zaměstnání atd.

- **Propadnutí majetku**

Obvykle při velmi závažné trestné činnosti, kterou pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch.

- **Peněžité trest** v rozmezí 2000 – 1 000 000 korun.
- **Propadnutí věci**, která byla určena či užita ke spáchání trestného činu, získána trestným činem nebo ji pachatel nabyl za věc získanou trestným činem.
- **Vyhoštění** (pouze u cizích státních příslušníků).
- **Zákaz pobytu** až na 5 let.

V našem státě byl absolutní trest – trest smrti – zrušen.

Novela trestního práva od 1. 1. 2002

- Majetkové trestné činy se škodou do 5000 korun se staly přestupkem, a tudíž podléhají správnímu řízení v kompetenci obecních úřadů. Hranice mezi přestupkem a trestným činem je 5000 korun (dříve 2000 Kč).
- V závislosti na kategorii škody se odvíjí i výše trestu. Škoda nikoliv nepatrná je nyní dána rozmezím 5–25 tisíc, škoda nikoliv malá je od 25 do 500 tisíc, značná škoda od 500 tisíc do 5 milionů, škoda velkého rozsahu více než 5 milionů.
- U trestných činů se sazbou do tří let, kdy je pachatel chycen při činu či se přizná, lze vést zjednodušené řízení. To umožní odsouzení pachatele již do 48 hodin od činu.

- Maximálně tři měsíce mohou strávit ve vazbě ti lidé, které tam soud poslal pouze z obavy, že by mohli působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné, případně jinak mařit vyšetřování.
- Podle závažnosti trestného činu může vazba trvat maximálně jeden, dva, tři nebo čtyři roky. Zákon také nově stanoví, že pouze jedna třetina celkové délky vazby může proběhnout v přípravném řízení, dvě třetiny pak v řízení před soudem.
- Kriminální policie a úřady vyšetřování se sloučily do Služby kriminální policie a vyšetřování.
- Policie zajistí jen hlavní důkazy a zjistí základní informace od svědků. Podrobné výslechy a dokazování proběhne na rozdíl od minulosti až před soudem.
- Právo na bezplatné zastoupení před soudem mají obvinění z méně závažných trestných činů, ale i oběti trestného činu, kteří dokážou, že nemají peníze na advokáta.

Úkol

1. Vyjmenujte argumenty pro a proti možnosti zavedení trestu smrti.
2. Co je trestné chování?
3. Rozdíl mezi přestupkem a trestným činem.
4. Kdo provádí represí trestného chování?
5. Které orgány se účastní trestního řízení?
6. Co je to "zadržení" a kdo ho provádí? Jaká je maximální doba zadržení?
7. Co je to "vazba", jaká je maximální doba vazby a kdo o ní rozhoduje?
8. Co je to "peněžní záruka"?
9. Co je "hlavní líčení" a kdo se ho účastní?
10. Co je narovnání?
11. Co je to trestní příkaz?
12. Co je podmíněčné zastavení trestního řízení?
13. Co je to "presumpce nevinny"?
14. Co je obžaloba a kdo ji podává?
15. Co je to "odvolání" a kdo ho může podat?
16. Co je to "rejstřík trestů" a k čemu slouží? Kde můžeme požádat o vydání výpisu a opisu rejstříku trestů?
17. Vyjmenujte druhy kriminality (trestného chování) a druhy trestů.
18. Vysvětlíte výrok soudu "odsouzen na jeden rok s odkladem na zkušební dobu dvou let".
19. Kdo je mladistvý?
20. Druhy trestů.
21. Alternativní tresty.
22. Co znamená nepodmíněné odnětí svobody?
23. Odkdy je člověk trestně odpovědný za své činy?
24. Je u nás trest smrti? Pokud ano, pro jaké činy? Jaký je váš vztah k trestu smrti?
25. Vyjmenujte "represivní orgány".